

Piotr Urbańczyk

Copernicus Festival 2015: Geniusz

W dniach 18–23 maja 2015 roku w Krakowie odbyła się druga edycja poświęconego relacjom między nauką i kulturą Festiwalu Kopernika. Wydarzenie to zostało zorganizowane przez Centrum Kopernika Badań Interdyscyplinarnych oraz Fundację Tygodnika Powszechnego we współpracy z Muzeum Narodowym w Krakowie, Filharmonią im. Karola Szymanowskiego w Krakowie, Państwową Wyższą Szkołą Teatralną im. Ludwika Solskiego w Krakowie oraz Krakowskim Biurem Festiwalowym, a dofinansowane przez Gminę Miejską Kraków, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Fundację Johna Templetona. W tym roku tematem przewodnim festiwalowych spotkań był fenomen geniuszu. Podczas sześciu dni uczestnicy i goście wykładów, debat, spotkań, koncertów, wystaw i projekcji filmów pytali, czym i kim jest geniusz, skąd wzięła się współczesna idea geniuszu, kto zasługuje na to miano i jakie są przejawy geniuszu w różnych aspektach rzeczywistości.

Festiwal został zainaugurowany serią wydarzeń poświęconych postaci Józefa Hofmanna – polskiego pianisty i kompozytora obdarzonego również wybitnym talentem inżynierskim. W paśmie tym znalazł się wernisaż *Ręka geniusza – Józef Hofmann*, który odbył się w gmachu Galerii Krakowskiej. Następnie miejscem festiwalowych spotkań stała się Filharmonia Krakowska, gdzie o geniuszu Hofmanna debatowali Gregor Benko, Piotr Wierzbicki oraz Kinga Dębska. Odbył się tam także recital fortepianowy ukraińskiego pianisty Aleksandra Gawrylyuka – *W hołdzie Józefowi Hofmanno-*

wi. W programie koncertu znalazły się utwory, które w interpretacji Hofmanna uchodziły za wyjątkowe.

Wydarzenia kolejnych dni festiwalu zostały uporządkowane w kilku pasmach. Każdy dzień zaczynał się *Śniadaniem mistrzów*. Były to spotkania z ważnymi polskimi naukowcami, które odbywały się w De Revolutionibus Books&Cafe w mniej formalnej atmosferze niż ta, która z reguły towarzyszy wykładom akademickim czy dyskusjom panelowym. Pytania dotyczące osiągnięć, kariery zawodowej czy też relacji mistrz–uczeń można było zadać: Katarzynie Chałasińskiej-Macukow – profesor nauk fizycznych, rektor Uniwersytetu Warszawskiego w latach 2005–2012; Janowi Strelauowi – profesorowi psychologii znanemu z badań nad temperamentem, członkowi Polskiej Akademii Nauk, laureatowi Nagrody Fundacji na rzecz Nauki Polskiej; Janowi Woleńskiemu – filozofowi analitycznemu, logikowi i epistemologowi, profesorowi Uniwersytetu Jagiellońskiego uważanemu za kontynuatora myśli szkoły lwowsko-warszawskiej; Ryszardowi Nyczowi – polskiemu teoretykowi i historykowi literatury oraz Ryszardowi Tadeusiewiczowi – automatykowi i neurocybernetykowi, profesorowi nauk technicznych, trzykrotnemu rektorowi Akademii Górniczo-Hutniczej.

Program festiwalu zawierał także ofertę skierowaną do najmłodszych. Podczas *Nauki czytania* dzieci z krakowskich przedszkoli i uczniowie pierwszych klas szkół podstawowych rozmawiali o znanych bajkach, szukając w nich wątków naukowych. Z kolei *Lekcje czytania* skierowane były do licealistów. Podczas tych spotkań młodzież miała okazję porozmawiać o nauce z autorami i tłumaczami książek popularno-naukowych, m.in. Łukaszem Lamzą, Łukaszem Kurkiem i Mateuszem Hoholem.

Relacjom między nauką a duchowością poświęcone zostało pasmo nazwane *Dwie księgi*. Tytuł ten nawiązuje do powiedzenia pochodzącego od ojców Kościoła, a spopularyzowanego przez Galileusza, wedle którego zarówno badanie świata przyrody, jak i studiowanie pism objawionych są dwiema komplementarnymi drogami prowadzącymi do odkrycia prawdy o Wszechświecie zaprojektowanym przez Stwórcę. Na spotkania w tej serii za-

proszeni zostali autorzy krótkich rozpraw publikowanych przez Copernicus Center Press, a poświęconych nauce i wierze: Michał Heller, Andrzej Muszyński, Zbigniew Liana, Teresa Obolevitch i Wiktor Werner.

Spotkania z polskimi wynalazcami i projektantami niezwykłych rozwiązań technicznych odbywały się w cyklu zatytułowanym *Inventio*. Uczestnicy tych wydarzeń mieli okazję poznać założycieli studia developerskiego Incuvo – twórców aplikacji mobilnej Createrra oferującej użytkownikom zabawę w tworzenie gier; Wiesława Bartkowskiego – projektanta tzw. interakcji ucieleśnionej, czyli rozwiązań technicznych w komunikacji człowiek–urządzenie projektowanych nie w tradycyjny sposób „na ekran”, ale tak, by lepiej odpowiadały one ludzkim umiejętnościom poznawczym i ruchowym, czy wreszcie zespół 3D FLY odpowiedzialny za polską technologię produkcji drukarek 3D.

Cztery festiwalowe wydarzenia odbywające się w popołudniowym paśmie zatytułowanym *Perceptio* nie stanowiły oferty powiązanej tematycznie. Wszystkie jednak miały na celu pokazanie zagadnienia genialności w różnorodnych aspektach. Pierwsze spotkanie z tego cyklu dotyczyło (jednocześnie) opery i prawa. O związkach między tymi dwiema dziedzinami ludzkiej działalności dyskutowali Ewa Łętowska i Krzysztof Pawłowski. Kolejne spotkanie w tym paśmie nazwane zostało *Genius loci*. Piotr Szarota, Adam Komorowski, Ewa Kuryluk i Andrzej Nowak próbowali na nim dociec, w jaki sposób narodził się geniusz Wiednia początku XX wieku. Cieszące się dużą popularnością spotkanie *Messi kontra Ronaldo* zgromadziło ekspertów piłkarskich: Rafała Ulatowskiego, Rafała Steca, Michała Okońskiego i Tomasza Pasiecznego, którzy prowadzili spór o geniusz obu tych piłkarzy. W ramach tego cyklu odbyła się także debata o geniuszu religijnym między Janem Kłoczowskim, Karolem Tarnowskim i Ludwikiem Wiśniewskim.

Niewątpliwie kulminacyjnym punktem każdego festiwalowego dnia był *Wykład główny*. Pierwszy z takich wykładów, zatytułowany *Some Reflection on Nature of Genius*, wygłosił fizyk i kosmolog z Uniwersytetu Kapsztadzkiego – George Ellis. Przedstawił w nim

postaci 27 wybitnych uczonych zajmujących się naukami matematycznymi, przyrodniczymi i technologią. Choć lista dobrana była w sposób nieco arbitralny, Ellis przy każdej z przedstawianych sylwetek wypunktował okoliczności, które sprawiły, że dana postać może zostać uznana za genialną. Wykład zakończył się dość ogólnikową puentą – geniusze, tak jak zwykli ludzie, widzą więcej, bo stoją na ramionach gigantów. Od zwykłych ludzi różnią się jednak tym, że wiedzą, w którą stronę patrzeć.

Gościem tegorocznej edycji Festiwalu Kopernika była także Anna Wierzbicka – polska językoznawczyni z Australijskiego Uniwersytetu Narodowego w Canberrze. Jest ona autorką koncepcji semantycznego języka naturalnego, zgodnie z którą istnieją uniwersalne, wspólne wszystkim językom elementarne pojęcia. W wykładzie o tytule *Wszczęświat przemyślany na nowo, w osiemdziesięciu słowach prostych i uniwersalnych* próbowała ona podać przykład działania swojej teorii, tłumacząc na język uniwersalny fragmenty dzieł Kopernika i Keplera.

Które ze zdolności poznawczych są typowo ludzkie? Które dzielimy z innymi naczelnymi? Czy różnice między naszymi zdolnościami poznawczymi są jedynie ilościowe czy także jakościowe? Na takie pytania próbował odpowiedzieć Tetsuro Matsuzawa z Uniwersytetu w Kioto w wykładzie *The Evolutionary Origins of Human Cognitive Development: Insights from Research on Chimpanzees*. Profesor Matsuzawa słynie z badań nad szympanсами zarówno w warunkach laboratoryjnych, jak i środowisku naturalnym. Jego wykład był zobrazowany licznymi nagraniami zachowań małp. Niektóre z nich były bardzo zaskakujące – np. nagranie z badania, w którym szympanś operuje liczbami porządkowymi lepiej niż człowiek i wydobywa je z pamięci pomimo beznadziejnie krótkiej prezentacji bodźca.

Ostatni z wykładów głównych o tytule *Geniusze Wszczęświata* wygłosił Michał Heller – kosmolog i filozof, dyrektor programowy Festiwalu Kopernika. Przedstawił w nim uczonych, którzy najmocniej zapisali się w annałach historii kosmologii. Wśród nich znaleźli się Eratostenes z Cyreny, Kopernik, Einstein, Friedmann i Lemaître. Opowieść o każdej z tych postaci profesor Heller opa-

trzył morałem – co czyniło danego człowieka geniuszem i w czym można go naśladować.

Po każdym z wykładów odbywały się *Debaty główne*. O geniuszu władzy dyskutowali Andrzej Olechowski, Paweł Ścigaj oraz Aneta Czernatowicz-Kukuczka. O geniuszu zła wypowiadał się Marek Krajewski. O granicach języka debatowali Tetsuro Matsuzawa, Jolanta Antas i Mateusz Hohol. W końcu nad tym, czy w dzisiejszych czasach pojawienie się naukowego geniusza jest jeszcze możliwe, zastanawiali się Czesław Nosal, Michał Heller, Jerzy Stelmach oraz Bartosz Brożek.

Jeden z festiwalowych dni pozbawiony był wykładu o charakterze naukowym. Zamiast niego odbył się Wykład Lemowski. Do jego wygłoszenia zaproszony został pisarz *science-fiction* – Jacek Dukaj. Jego wypowiedź zatytułowana *Banalność geniuszu* dotyczyła pojęcia genialności. Przedstawił on, jak rozumie romantyczną i oświeceniową ideę geniuszu i która z nich – jego zdaniem – jest silniej obecna w dzisiejszych czasach. Następnie krakowski pisarz wziął udział w debacie poświęconej relacjom między nauką a *science-fiction*. Jego rozmówcą był filozof przyrody – Łukasz Lamża.

Oprócz wykładów, prezentacji i dyskusji Festiwal Kopernika oferował również spotkania o charakterze warsztatowym. Dotyczyły one m.in. twórczego pisania, enologii, obrazowania mózgu czy też psychologii poznawczej. Program festiwalu był bogaty także w wydarzenia o charakterze artystycznym. Oprócz wspomnianego już koncertu hofmannowskiego odbyły się dwa inne koncerty: *Amadeus – przypowieść o Kainie i Ablu*, podczas którego Capella Cracoviensis zagrała utwory Mozarta i Salieriego, a profesorowie Jerzy Vetulani i Dariusz Czaja opowiadali o różnicach między geniuszem a zwykłym człowiekiem, oraz *Nowe neuronalne pętle* – koncert Fiszsa, Emade i Wojciecha Bonowicza. Bardzo dużym sukcesem okazała się wystawa rzeźb podhalańskiego artysty – Stanisława Cukra, nazwana *Bóg i forma*, która odbyła się w Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha. Każdy dzień festiwalu kończył się natomiast projekcją filmu. Wśród prezentowanych w kinie Mikro produkcji znalazły się takie filmy, jak *Amadeus* (reż. Milos Forman), *Kiel* (reż. Giorgos Lanthimos), *Ex Machina* (reż. Alex Garland), *Czy*

Noam Chomsky jest wysoki czy szczęśliwy? (reż. Michel Gondry) oraz *The Visit* (reż. Michael Madsen).

Tegoroczna edycja Festiwalu Kopernika cieszyła się ogromną popularnością. W kilkudziesięciu wydarzeniach wzięło udział około siedem tysięcy osób. Szczegółowe sprawozdania z większości wydarzeń festiwalu odnaleźć można na stronach internetowych Tygodnika Powszechnego (www.tygodnikpowszechny.pl). Wiele spotkań zostało zarejestrowanych i będzie dostępne na kanale Centrum Kopernika Badań Interdyscyplinarnych w serwisie YouTube (www.youtube.com/CopernicusCenter).